

KONSTITUCYJNY STATUS MONARCHY W PAŃSTWACH SKANDYNAWSKICH (DANIA, NORWEGIA, SZWECJA)

STANISŁAW BOŻYK*

W wielu opracowaniach poświęconych systemom ustrojowym państw skandynawskich¹ traktuje się je łącznie jako systemy jednorodne, oparte na istotnie do siebie zbliżonych unormowaniach konstytucyjnych, niepodlegające poważniejszym reformom i cechujące się wyjątkowo stabilnym układem sił politycznych². W rzeczywistości jest jednak inaczej, bowiem także w obrębie systemów politycznych państw nordyckich mają miejsce istotne przeobrażenia, widoczne zwłaszcza w okresie ostatnich trzydziestu lat³. Zmiany te dokonują się zarówno w ramach istniejących systemów partyjnych, jak też w strukturze naczelnych organów państwowych. Ich przejawem jest przede wszystkim stopniowa fragmentaryzacja bardzo stabilnych do niedawna systemów partyjnych (w tym systemu partii dominującej⁴), coraz częstsze wykorzystywanie w praktyce instytucji gabinetów mniejszościowych oraz wzrost aktywności i znaczenia parlamentów. Poza tym nawet pobieżna analiza postanowień obowiązujących aktów konstytucyjnych pozwala dostrzec istotne zróżnicowanie przyjętych przez nie regulacji kształtu ustroju politycznego oraz funkcjonujących na ich podstawie instytucji ustrojowych w poszczególnych państwach skandynawskich.

To zróżnicowanie form ustrojowych odnosi się również do instytucji głowy państwa. W dwóch państwach (Islandii i Finlandii), które przyjęły republikańską formę rządów, funkcje głowy państwa sprawowane są przez wybieralnego prezydenta republiki⁵. W pozostałych trzech państwach skandynawskich (Dania,

* Prof. dr hab., Katedra Prawa Konstytucyjnego UwB.

1 Do państw skandynawskich, nazywanych także państwami nordyckimi, zalicza się dwa państwa położone w całości na Półwyspie Skandynawskim (Norwegię i Szwecję), wypełniająca nasadę tego półwyspu Finlandię, leżącą na Półwyspie Jutlandzkim i okolicznych wyspach Danię oraz znajdującą się w dużej odległości od stałego lądu wyspiarską Islandię.

2 Por. m.in. N. Elder, A.H. Thomas, D. Arter, *The Consensual Democracies. The Government and Politics of the Scandinavian States*, Oxford 1988, s. 159 i nast.

3 Fakt ten podkreśla M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 1998, s. 136.

4 System partii dominującej utrzymywał się przez kilka dziesięcioleci w Szwecji, gdy władzę sprawowała samodzielnie Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Szwecji (SAP). Por. K. Strøm, T. Bergman, *Partierna och regeringsmakten*, (w:) *Partiernas årdrade. Fempartimodellens uppgång och fall i Norge och Sverige*, pod red. M. Demkera i L. Svåsanda, Stockholm 2005, s. 281 i nast.

5 W obu państwach prezydent wybierany jest obecnie w wyborach powszechnych i bezpośrednich. W Finlandii do 1987 r. prezydent był wybierany przez pochodzące z wyborów powszechnych kolegium elektorów, liczące 301 członków. Zob. M. Grzybowski, *Finlandia. Zarys systemu ustrojowego*, Kraków 2007, s. 119.

Norwegia, Szwecja), gdzie utrzymany został ustrój monarchii konstytucyjnej⁶, głową państwa jest dziedziczny monarcha. Jego pozycja ustrojowa i rola w każdym z tych państw nie została bynajmniej wyekspozowana, bowiem ograniczono ją faktycznie do pełnienia klasycznych funkcji reprezentacyjnych. Należy też zwrócić uwagę, że konstytucyjny status monarchy w Danii, Norwegii i Szwecji nie jest identyczny, o czym przesądza w głównej mierze zakres przyznanych każdemu z nich uprawnień wobec innych naczelnych organów państwowych. Warto wobec tego przyjrzeć się bliżej konstytucyjnym regulacjom statusu głowy państwa w trzech monarchiach skandynawskich.

1. Dania

Konstytucja Królestwa Danii z 5 czerwca 1953 r.⁷ w § 2 przyjmuje zasadę dziedzicznej monarchii konstytucyjnej jako formy państwa, gwarantując zarazem sukcesję tronu w linii męskiej i żeńskiej. W ten sposób zasada ta uznana została przez ustawę zasadniczą za jedną z fundamentalnych zasad ustroju państwowego. Duńska konstytucja nie formułuje natomiast *expressis verbis* zasady suwerenności narodu, choć w doktrynie jest ona wyprowadzana z konstytucyjnych założeń parlamentarnego systemu rządów⁸. Ponadto wynikające z tej zasady podstawowe formy sprawowania władzy najwyższej przez suverena (instytucja referendum ogólnokrajowego oraz wybory powszechne i bezpośrednie do organów przedstawicielskich) znajdują zastosowanie w praktyce ustrojowej współczesnej Danii⁹. Tak więc faktycznym suwerenem w Królestwie Danii jest naród, a nie monarcha, mimo że § 12 obowiązującej konstytucji uznaje króla za „władzę najwyższą we wszystkich sprawach Królestwa”, tyle że ten sam przepis stanowi, iż monarcha „sprawuje tę władzę za pośrednictwem ministrów”.

Z punktu widzenia statusu ustrojowego monarchy istotne znaczenie ma też sformułowana w § 3 konstytucji zasada trójpodziału władz. Przepis ten stanowi, że: „Władza ustawodawcza należy do Króla i Folketingu. Władza wykonawcza należy do Króla. Władza sądownicza należy do sądów”. Ze sformułowania tego wynika, że monarcha potraktowany został zarówno jako jeden z elementów władzy ustawodawczej, jak też jako organ władzy wykonawczej. Nie ulega tu jednak wątpliwości, że władza ustawodawcza przypisana została królowi jedynie formalnie, bowiem faktycznie organem sprawującym władzę ustawodawczą jest w Da-

6 W monarchii konstytucyjnej status ustrojowy i zakres uprawnień panującego jest zwykle precyzyjnie określony w treści konstytucji lub w aktach ustawodawczych. To odróżnia ją całkowicie od monarchii absolutnej, gdzie władca skupia w swoim ręku praktycznie całą władzę prawodawczą i wykonawczą. Zob. S. Bożyk, *Monarchia*, (w:) *Wielka encyklopedia prawa*, pod red. B. Hołysty i E. Smoktunowicza, Warszawa 2005, s. 451 i nast.

7 Zob. *Konstytucja Królestwa Danii*, tłumaczenie i wstęp M. Grzybowski, Warszawa 2002, s. 41 i nast.

8 Por. m.in. N. Andren, *Government and Politics in the Nordic Countries: Denmark, Finland, Iceland, Norway, Sweden*, Stockholm 1964, s. 36 i nast.

9 Por. M. Grzybowski, *Współczesny parlamentaryzm skandynawski*, Warszawa-Kraków 1988, s. 79 i nast.

nii jednoizbowy parlament (Folketing). W praktyce ustrojowej udział monarchy w sprawowaniu władzy ustawodawczej został zredukowany i sprowadzony w zasadzie prawie wyłącznie do sankcjonowania ustaw uchwalanych przez parlament¹⁰. Monarcha jest więc przede wszystkim organem władzy wykonawczej, choć zasadnicze decyzje w tej sferze podejmowane są przez drugi człon egzekutywy – rząd i poszczególnych ministrów.

Podjmując próbę określenia konstytucyjnej pozycji monarchy, należy powrócić jeszcze do wspomnianego już wcześniej przepisu § 12 ustawy zasadniczej. Przepis ten stanowi, że król posiada „władzę najwyższą” we wszystkich sprawach dotyczących Królestwa Danii. Ta formuła konstytucyjna ma w sumie istotne znaczenie dla statusu monarchy, gdyż gwarantuje mu *de facto* niezależność od innych organów państwowych. Ale trzeba też od razu podkreślić, że przepis § 12 dopuszcza sprawowanie królewskiej „władzy najwyższej” tylko „w granicach określonych w Konstytucji”, a tym samym władza panującego nie może wykraczać poza wyraźnie wyznaczone ramy konstytucyjne. Poza tym w końcowym fragmencie przepisu § 12 przewiduje się, że król sprawuje przyznaną mu konstytucyjnie władzę „za pośrednictwem ministrów”. Przyjęcie tej formuły oznacza zwolnienie monarchy z powinności bieżącego administrowania państwem, wobec czego podejmowanie decyzji w sprawach z tego zakresu należy do kompetencji ministrów, działających jednak we współdziałaniu z monarchą. Do obowiązków członków rządu należy też kontrasygnata aktów królewskich, a tym samym za ich treść ponoszą oni odpowiedzialność polityczną przed parlamentem¹¹. Odpowiedzialność parlamentarna głowy państwa jest bowiem wykluczona, podobnie jak ma to miejsce w innych monarchiach europejskich.

Bardziej złożony jest problem odpowiedzialności konstytucyjnej monarchy. W tej kwestii przepis § 13 konstytucji Królestwa Danii przyjmuje generalną zasadę, że „Król nie odpowiada za swe poczynania; osoba Króla jest nietykalna”. Ze sformułowania tego wynika wyraźnie, że instytucja odpowiedzialności konstytucyjnej głowy państwa nie ma w Danii zastosowania. Są też jednak w duńskiej ustawie zasadniczej takie przepisy, które nakładają na panującego określone obowiązki, przewidując jednocześnie możliwość zastosowania pewnych sankcji w przypadku ich niespełnienia. Wymienić tu należy zwłaszcza przepis § 8, nakładający na króla obowiązek złożenia pisemnego przyrzeczenia, że będzie on wier-

10 Pod tym względem duńskie rozwiązania ustrojowe nawiązują bardzo wyraźnie do modelu brytyjskich rządów parlamentarno-gabinetowych, gdzie również monarcha (obok Izby Lordów i Izby Gmin) traktowany jest jako jeden z trzech elementów wchodzących w skład parlamentu (czyli tzw. „król w parlamencie”). Por. P. Mikuli, *Monarcha w brytyjskim porządku konstytucyjnym*, (w:) *Szkice o pozycji ustrojowej i statusie głowy państwa*, pod red. M. Grzybowskiego, Kraków 2003, s. 141 i nast.

11 Odpowiedzialność polityczną członków rządu przed parlamentem przewiduje § 13 konstytucji. Stanowi on, że „za realizację władzy wykonawczej odpowiadają ministrowie”, przy czym zakres tej odpowiedzialności został określony w ustawodawstwie zwykłym. Por. M. Grzybowski, *Królestwo Danii: zarys systemu ustrojowego*, Kielce 1996, s. 44 i nast.

nie przestrzegął konstytucji, a następnie przedłożenia go Radzie Państwowej¹². Złożenie takiego przyrzeczenia traktowane jest jako warunek objęcia tronu, co oznacza, że konsekwencją niedopełnienia tego obowiązku musi być pozbawienie następcy tronu możliwości pełnienia funkcji głowy państwa¹³. Warto też zwrócić uwagę na przepis § 19 konstytucji, który zakazuje królowi podejmowania bez zgody parlamentu działań zmierzających do powiększenia lub uszczuplenia terytorium Danii oraz decydowania o użyciu duńskich sił zbrojnych przeciwko obcemu państwu. W przypadku naruszenia tych zakazów konstytucja nie przewiduje jednak jakichkolwiek sankcji prawnych.

Konstytucyjna regulacja statusu duńskiego monarchy koncentruje się przede wszystkim na określeniu jego uprawnień, czemu poświęcona została w całości część III ustawy zasadniczej. W pierwszej kolejności wyliczone zostały uprawnienia o charakterze kreacyjnym, związane głównie z kształtowaniem składu rządu. Zgodnie z § 14 konstytucji, do kompetencji króla (królowej) należy mianowanie i odwoływanie premiera oraz pozostałych ministrów. Do niego należy również podejmowanie decyzji o liczbie i zakresie działania ministrów oraz o podziale obowiązków między nimi. Rząd powołany przez monarchę musi jednak posiadać zaufanie Folketingu, co wynika *a contrario* z przepisu § 15 ust. 1 i 2 konstytucji. Ten fakt ogranicza w konsekwencji dyskrecjonalność decyzji nominacyjnych panującego w stosunku do członków rządu, albowiem są one w każdym wypadku uzależnione od stanowiska większości partyjno-politycznej w składzie parlamentu¹⁴.

Istotne uprawnienie monarchy w stosunku do członków rządu przewidziane zostało w § 16 konstytucji. Przepis ten stanowi, że król (obok Folketingu) może wносить oskarżenia przeciw ministrom o „nienależyte sprawowanie urzędu”. Rozpatrywanie oskarżeń w tym zakresie oraz orzekanie o odpowiedzialności konstytucyjnej poszczególnych członków gabinetu należy do kompetencji Najwyższego Trybunału Królestwa¹⁵.

12 Rada Państwowa w Królestwie Danii to rząd funkcjonujący pod przewodnictwem monarchy. Rząd pracujący bez udziału panującego, któremu przewodniczy premier, nosi nazwę Rady Ministrów. Por. M. Grzybowski, *Królestwo Danii...*, s. 45.

13 R. Grabowski, *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Królestwie Danii*, (w:) *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Toruń 2010, s. 399.

14 Występujące z reguły daleko idące rozbieżności polityczne w duńskim parlamencie powoduje, iż formowanie składu rządu staje się w praktyce procesem dość skomplikowanym. Składa się on zasadniczo z dwóch etapów. W ramach pierwszego etapu następuje desygnowanie premiera przez monarchę. Drugi etap sprowadza się do przedstawienia programu i składu osobowego rządu Folketingowi oraz uzyskania aprobaty (wotum zaufania) ze strony większości parlamentarnej. Dopiero wtedy monarcha dokonuje nominacji na stanowiska ministrów w tym rządzie. Por. M. Grzybowski, *Rząd i administracja rządowa w monarchiach skandynawskich (Dania, Norwegia, Szwecja)*, Kraków 2001, s. 79 i nast.

15 Najwyższy Trybunał Królestwa jest organem powołanym do orzekania w kwestii odpowiedzialności prawnej członków rządu. Składa się on z 15 najstarszych stażem sędziów Sądu Najwyższego oraz z takiej samej liczby członków wybranych przez Folketing.

Do kreacyjnych uprawnień monarchy należy ponadto mianowanie określonych w treści ustaw zwykłych funkcjonariuszy Królestwa Danii. Te uprawnienia nominacyjne panującego obejmują w sumie cały szereg stanowisk w administracji cywilnej, wojskowej i kościelnej. Kandydaci do objęcia tych funkcji publicznych muszą posiadać duńskie obywatelstwo¹⁶, zaś po mianowaniu przez króla mają obowiązek złożenia przyrzeczenia o przestrzeganiu przepisów konstytucji. Należy ponadto podkreślić, że konstytucyjnie zagwarantowano także pewną ochronę trwałości sprawowania funkcji obsadzanych w drodze nominacji królewskich. Przekonuje o tym przepis § 27 ust. 3 konstytucji, który stanowi, że funkcjonariusze publiczni mianowani przez króla „mogą być przenoszeni bez ich zgody pod warunkiem, że nie poniosą oni uszczerbku w wynagrodzeniu pobieranym stosownie do stanowiska i urzędu, i że zostanie im zaoferowany wybór między proponowanym przeniesieniem a przejściem w stan spoczynku”.

Kolejnym uprawnieniem duńskiego monarchy w stosunku do rządu, poza powoływaniem jego składu, jest możliwość przewodniczenia Radzie Państwowej, czyli posiedzeniu premiera i ministrów, w którym uczestniczy także pełnoletni następca tronu. Przedmiotem obrad Rady Państwowej, zgodnie z przepisem § 17 ust. 2 konstytucji, są wszystkie projekty ustaw oraz inne ważne przedsięwzięcia rządowe. Monarcha może jednak zrezygnować ze zwołania Rady Państwowej i powierzyć rozpatrzenie określonych spraw Radzie Ministrów, czyli rządowi obradującemu pod przewodnictwem premiera. W odniesieniu do tego gremium rządowego § 18 konstytucji przewiduje, że protokół z posiedzenia Rady Ministrów musi być za każdym razem przekazany królowi. Wówczas monarcha decyduje, czy zgadza się z decyzjami podjętymi na posiedzeniu Rady Ministrów, czy też kieruje daną sprawę do rozpatrzenia przez Radę Państwową¹⁷.

W sferze władzy ustawodawczej duński monarcha ma zagwarantowaną konstytucyjnie możliwość aktywnego uczestnictwa w procesie uchwalania ustaw. Przysługuje mu prawo inicjatywy ustawodawczej, które przewidziane zostało w § 21 konstytucji, stanowiącym, że „Król może inicjować ustawy i inne akty stanowione przez Folketing”¹⁸. Przede wszystkim jednak do monarchy należy sankcjonowanie wszystkich aktów ustawodawczych przyjętych przez parlament. Przewiduje to przepis § 22 konstytucji, zgodnie z którym uchwalony przez Folketing projekt ustawy „staje się obowiązującą ustawą, gdy uzyska sankcję królewską”. Tę decyzję monarcha zobowiązany jest podjąć nie później niż w ciągu trzydziestu dni od daty ostatecznego uchwalenia ustawy. Król zarządza następnie

16 Przepis § 27 ust. 1 konstytucji stanowi jednoznacznie, że: „Nikt nie może być mianowany funkcjonariuszem państwowym, o ile nie jest poddanym Króla Danii”.

17 Por. N. Andrén, *Government and Politics...*, s. 76 i nast.

18 W rzeczywistości z zagwarantowanego w tym przepisie konstytucji uprawnienia monarchy korzysta rząd. Por. M. Grzybowski, *Folketing. Parlament Królestwa Danii*, Warszawa 1993, s. 36.

promulgację (ogłoszenie) ustawy, co jest niezbędnym warunkiem nabrania przez nią mocy obowiązującej. Konstytucja stanowi ponadto w tym samym przepisie, że monarcha gwarantuje też każdorazowo wprowadzenie ustawy w życie.

Konstytucja Danii przyznaje królowi uprawnienie do stanowienia aktów prawnych o charakterze tymczasowym, ale tylko wtedy, gdy nie ma możliwości zwołania posiedzenia parlamentu. Taką możliwość przewiduje przepis § 23 ustawy zasadniczej, który stanowi, że „w razie nagłej potrzeby Król może, jeżeli Folketing nie jest w stanie się zebrać, ustanawiać tymczasowe przepisy prawne pod warunkiem, iż nie będą one sprzeczne z Konstytucją”. Te akty monarchy muszą być jednak bezzwłocznie, bezpośrednio po zebraniu się Folketingu, przedłożone parlamentowi w celu ich zatwierdzenia lub odrzucenia¹⁹.

Postanowienia konstytucji z 1953 r. przyznają królowi określone uprawnienia w zakresie polityki zagranicznej i obronności państwa. Monarcha ma prawo reprezentowania Królestwa Danii w stosunkach międzynarodowych, ale bez zgody Folketingu nie może podejmować takich działań, które prowadziłyby do zmiany granic państwa. Nie może on też wypowiedzieć żadnego traktatu międzynarodowego, który byłby zaaprobowany przez parlament. Ponadto, tylko za zgodą parlamentu monarcha może użyć formacji wojskowych przeciwko obcemu państwu w celu „obrony przed zbrojnym atakiem na Królestwo Danii lub na duńskie siły zbrojne” (§ 19 ust. 2 konstytucji)²⁰.

Poza uprawnieniami o charakterze reprezentacyjnym, monarcha duński dysponuje także innymi klasycznymi kompetencjami głowy państwa. Przysługuje mu zwłaszcza prawo łaski, przy czym za zgodą Folketingu może to prawo zastosować także wobec członków rządu skazanych w trybie odpowiedzialności konstytucyjnej przez Najwyższy Trybunał Królestwa (§ 24 konstytucji). Monarcha dysponuje też prawem udzielania amnestii, co jest już jednak uprawnieniem wykraczającym poza typowe funkcje głowy państwa.

Zasady dziedziczenia tronu w Królestwie Danii nie zostały określone w samej konstytucji, lecz w odrębnym *Akcie o sukcesji tronu* z 27 marca 1953 r.²¹. Przewiduje on, że po śmierci króla „tron dziedziczy jego syn lub córka, z pierwszeństwem syna przed córką; jeżeli zaś jest kilkoro dzieci tej samej płci, starsze ma pierwszeństwo przed młodszym” (§ 2 ust. 1)²². Jeżeli panujący nie posiada potomstwa, tron dziedziczy jego brat lub siostra, z pierwszeństwem dla brata. Przy bra-

19 Por. M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 1998, s. 68.

20 Uprawnienia monarchy w zakresie obronności państwa wynikają z faktu, że jest on formalnie zwierzchnikiem sił zbrojnych. Por. M. Grzybowski, *Ustroje państw Europy Północnej*, Kraków 2006, s. 56.

21 Akt ten stanowi istotne uzupełnienie konstytucji Danii, która w § 2 stanowi, że: „Władza królewska podlega dziedziczeniu przez mężczyzn i kobiety stosownie do postanowień *Aktu o sukcesji tronu* z 27 marca 1953 roku”.

22 Przepis § 5 tego aktu stanowi z kolei, że prawo do sukcesji tronu mają wyłącznie dzieci zrodzone z legalnego związku małżeńskiego.

ku możliwości zastosowania powyższych reguł, tron może być obsadzony przez najbliższą pokrewieństwem linię boczną panującej dynastii, ale z pierwszeństwem dla mężczyzn przed kobietami i starszych przed młodszymi²³.

Akt o sukcesji tronu przewiduje (§ 5 ust. 2), że król (królowa) nie może zawrzeć związku małżeńskiego bez zgody Folketingu. Na zawarcie związku małżeńskiego przez potencjalnego następcę tronu wyraża z kolei zgodę panujący monarcha na posiedzeniu Rady Państwowej. Przed objęciem tronu monarcha musi złożyć wobec Rady Państwowej pisemne przyrzeczenie, że będzie przestrzegał zasad obowiązującej konstytucji. Warunkiem wstąpienia na tron jest ponadto, zgodnie z treścią § 6 konstytucji, przynależność następcy tronu do Ewangelickiego Kościoła Luterskiego. Konieczność ta wynika z faktu, że panujący monarcha sprawuje w Królestwie Danii funkcję zwierzchnika tego Kościoła²⁴.

2. Norwegia

Konstytucja Królestwa Norwegii z 17 maja 1814 r.²⁵ proklamuje, jako jedną z zasad ustroju politycznego państwa, zasadę dziedzicznej monarchii konstytucyjnej. Ta zasada ustrojowa, przesądzająca o formie państwa norweskiego, została sformułowana *expressis verbis* w § 1 ustawy zasadniczej, który stanowi, że: „Królestwo Norwegii jest wolnym, niepodległym, niepodzielnym i niezbywalnym Królestwem. Jego formą rządu jest ograniczona i dziedziczna monarchia”²⁶.

W systematyce norweskiej konstytucji przepisy określające pozycję ustrojową oraz zakres kompetencji monarchy zostały wysunięte na czoło regulacji konstytucyjnej odnoszącej się do struktury organów państwowych. Zawiera je rozbudowany rozdział II, któremu nadano tytuł „O władzy wykonawczej, królu i rodzinie królewskiej”²⁷. Nie oznacza to bynajmniej, że konstytucja przyznaje królowi nadrzędną pozycję w systemie organów państwa. Faktyczna władza panującego jest bowiem istotnie ograniczona, zarówno w stosunku do parlamentu, jak też w odniesieniu do rządu, co jest zresztą zasadniczą cechą każdej monarchii konstytucyjnej.

Monarcha norweski nie jest tym samym suwerenem, gdyż z przyjętych w treści konstytucji rozwiązań ustrojowych wynika, że w Królestwie Norwegii znajduje zastosowanie zasada suwerenności ludu (narodu). Nie pozostawia co do tego żadnych wątpliwości przepis § 49 konstytucji, który stanowi, że: „Lud sprawuje

23 Por. M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne...*, s. 69.

24 Od 1972 r. na tronie duńskim zasiada Małgorzata II z dynastii Sonderburg–Glücksburg.

25 Konstytucja Norwegii jest, po konstytucji amerykańskiej, najstarszą z obowiązujących obecnie w świecie ustaw zasadniczych. W okresie prawie 200 lat jej obowiązywania wprowadzono do niej kilkadziesiąt poprawek, ale znaczna część jej przepisów pozostała w pierwotnym kształcie. Zob. szerzej J. Osiński, *Parlament i rząd w Królestwie Norwegii*, Warszawa 1994, s. 9 i nast.

26 *Konstytucja Królestwa Norwegii*, wstęp i tłumaczenie J. Osiński, Warszawa 1994, s. 23.

27 Przepisy rozdziału II stanowią prawie połowę tekstu całej norweskiej ustawy zasadniczej.

władzę ustawodawczą poprzez Storting, który składa się z dwóch części, Lagtingu i Odelstingu”²⁸. Tym samym parlament został konstytucyjnie powołany do realizacji suwerennej władzy narodu. O roli parlamentu jako organu, poprzez który naród sprawuje przysługującą mu władzę suwerenną, decyduje też to, że tylko do parlamentu należy podejmowanie ostatecznych rozstrzygnięć w kwestiach dotyczących następstwa tronu.

Dla określenia konstytucyjnej pozycji norweskiego monarchy istotne znaczenie posiada umiejscowienie go w strukturze naczelnych organów państwowych. Konstytucja Królestwa Norwegii nie formułuje co prawda wprost zasady trójpodziału władz, ale podział ten wynika z przyjętej systematyki ustawy zasadniczej. W jej treści wyodrębnia się bowiem trzy wyraźnie oddzielone od siebie władze publiczne: władzę ustawodawczą (§ 49), władzę wykonawczą (§ 3) oraz władzę sądowniczą (§ 89). W ramach tego podziału monarcha zaliczony został jednoznacznie do organów władzy wykonawczej²⁹, z tym że w praktyce ustrojowej Królestwa Norwegii, podobnie jak ma to miejsce w pozostałych monarchiach europejskich, zasadnicze decyzje w sferze tej władzy podejmowane są przez rząd jako drugi członek egzekutywy³⁰.

W Norwegii ukształtowany został klasyczny system rządów parlamentarnych. W jego ramach odpowiedzialność polityczną przed parlamentem ponoszą jedynie członkowie rządu (Rady Państwa). Norweska konstytucja wyklucza natomiast odpowiedzialność polityczną gabinetu przed monarchą. Jednocześnie wszelkie akty rządowe monarchy wymagają dla ich skuteczności kontrasygnaty (podpisania) przez właściwych członków Rady Państwa. Poprzez złożenie podpisu pod aktem rządowym panującego minister bierze na siebie w każdym wypadku odpowiedzialność polityczną przed parlamentem za treść tego aktu rządowego głowy państwa.

Norweska konstytucja, analogicznie jak konstytucje innych państw skandynawskich, nie przewiduje też odpowiedzialności konstytucyjnej monarchy. Nie pozostawia co do tego najmniejszych wątpliwości przepis § 5 ustawy zasadniczej, który stanowi, że: „Osoba Króla jest święta; nie może być on potępiony ani oskarżony”. Ze sformułowania tego wynika przede wszystkim domniemanie niezwykle wysokich walorów moralnych głowy państwa. Monarcha staje się bowiem, zgod-

28 Norweski parlament (Storting) jest bez wątpienia specyficznym parlamentem jednoizbowym. Składa się on co prawda z dwóch części, ale Lagting i Odelsting nie posiadają konstrukcji charakterystycznej dla odrębnych izb parlamentarnych w parlamencie dwuizbowym. W Norwegii parlament, wybierany w jednolitych wyborach, dzieli się na dwie części dopiero na pierwszym posiedzeniu w nowej kadencji. Por. m.in. J. Osiński, *Storting. Parlament Królestwa Norwegii*, Warszawa 1993, s. 9 i nast.

29 Przepis § 3 konstytucji Królestwa Norwegii stanowi: „Władza wykonawcza należy do Króla lub Królowej, jeżeli odziedziczyła ona Koronę zgodnie z zasadami /.../ niniejszej Konstytucji. Gdy władza wykonawcza przynależy Królowej, ma ona wszystkie prawa i obowiązki, które zgodnie z niniejszą Konstytucją oraz prawami Królestwa przysługują Królowi”.

30 Por. M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne...*, s. 24.

nie z przyjętą formułą konstytucyjną, uosobieniem świętości, wobec czego „trudno sobie wyobrazić, aby jako symbol dobra i głowa Kościoła państwowego³¹ mógł dopuścić się czynów nagannych moralnie”³². W konsekwencji nie jest możliwe dokonywanie negatywnych prawnych ocen postawy i działalności monarchy zarówno w życiu publicznym, jak też w sferze życia prywatnego. Wynikiem tego jest zrozumiałe oraz w pełni uzasadnione wykluczenie możliwości wszczęcia przeciwko królowi postępowania karnego i pociągnięcie go do odpowiedzialności konstytucyjnej.

Rola monarchy jako organu władzy wykonawczej w systemie konstytucyjnym Królestwa Norwegii sprowadza się przede wszystkim do jego udziału w kształtowaniu składu rządu (Rady Państwa), co stanowi jedną z prerogatyw koronowanej głowy państwa. W tej materii przepis § 12 konstytucji z 1814 r. stanowi, że: „Król osobiście wybiera Radę Państwa spośród obywateli norweskich posiadających prawa wyborcze. Rada Państwa składa się z premiera i co najmniej siedmiu członków”. Przepis ten przewiduje ponadto, że więcej niż połowa członków Rady Państwa powinna wyznawać oficjalną religię państwową. Do uprawnień monarchy w sferze tworzenia rządu i kształtowania jego struktury organizacyjnej ustawa zasadnicza zaliczyła także dokonywanie podziału zadań pomiędzy poszczególnych członków Rady Państwa, jak również możliwość powołania w jej skład, ale tylko „w nadzwyczajnych okolicznościach”, kolejnych osób, jednak z wyłączeniem posłów do Stortingu³³.

W praktyce procedura tworzenia rządu przebiega w ten sposób, że monarcha mianuje najpierw premiera, a na jego wniosek powołuje rząd w pełnym składzie. Decyzje norweskiej głowy państwa mają w tym zakresie jedynie formalne znaczenie, bowiem są one za każdym razem uwarunkowane istniejącym układem sił politycznych w parlamencie. W rzeczywistości bowiem funkcja premiera powierzana jest zawsze liderowi partii dysponującej największą liczbą mandatów deputowanych w Stortingu, a dopiero z jego inicjatywy monarcha akceptuje pozostałych członków Rady Państwa³⁴.

Król Norwegii może zwoływać posiedzenia rządu i im przewodniczyć; wówczas ta forma egzekutywy określana jest mianem Rady Królewskiej. Kiedy zaś rząd zbiera się i obraduje pod przewodnictwem premiera, nazywany jest Radą Państwa. Warto przy tym zwrócić uwagę na przepis § 13 konstytucji, który zezwala królowi na przekazywanie władzy królewskiej Radzie Państwa podczas podróży monarchy

31 Zgodnie z § 4 konstytucji Norwegii „Król powinien stale wyznawać religię ewangelicko–augsburską, popierać ją i ochraniać”.

32 J. Karp, *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Królestwie Norwegii*, (w:) *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Toruń 2010, s. 451.

33 Por. M. Grzybowski, *Ustroje państw...*, s. 91 i nast.

34 Zob. M. Grzybowski, *Prawnoustrojowe przesłanki formowania rządów w Szwecji i Norwegii*, Kraków 1981, s. 70 i nast.

po terytorium Królestwa. Rada Państwa staje się wówczas *de facto* jedynym organem egzekutywy, realizującym jednak władzę wykonawczą w imieniu monarchy. W takiej sytuacji jest ona zobowiązana nie tylko do przestrzegania norm konstytucji, ale też szczegółowych dyspozycji zawartych w instrukcjach królewskich. Poza tym Rada Państwa ma obowiązek złożenia królowi sprawozdania o sprawach, które zostały przez nią rozstrzygnięte podczas nieobecności panującego³⁵.

Poza powoływaniem składu rządu, norweski monarcha posiada szereg innych uprawnień o charakterze kreacyjnym. W pierwszej kolejności należy wymienić wybór i mianowanie, ale dopiero po wysłuchaniu opinii Rady Państwa, wszystkich wyższych urzędników cywilnych, kościelnych i wojskowych (§ 21 konstytucji). Ponadto monarcha m.in. mianuje sędziów oraz ma prawo mianowania i wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych Królestwa Norwegii do innych państw. Znaczna część uprawnień nominacyjnych króla wykonywana jest jednak obecnie nie przez panującego, ale przez premiera i Radę Państwa.

Królowi Norwegii przysługuje prawo inicjatywy ustawodawczej, które jednak w praktyce ustrojowej jest wykonywane za pośrednictwem rządu. Istotnym uprawnieniem monarchy w sferze władzy ustawodawczej jest też podpisywanie ustaw uchwalonych przez parlament oraz zarządzanie ich promulgacji. Przysługuje mu także prawo weta zawieszającego wobec aktów ustawodawczych Stortingu. W praktyce monarcha nie korzysta jednak z tego uprawnienia i zawsze podpisuje ustawy przyjęte przez parlament³⁶. Monarcha dysponuje jeszcze jednym uprawnieniem wobec parlamentu, a mianowicie może zwoływać i zamykać nadzwyczajne sesje Stortingu.

Nie można też pominąć tradycyjnych funkcji głowy państwa, które zagwarantowane są królowi Norwegii w obowiązującej ustawie zasadniczej. Obok wspomnianych już wcześniej niektórych uprawnień nominacyjnych, jest to przede wszystkim: reprezentowanie państwa w stosunkach międzynarodowych, sprawowanie najwyższego dowództwa armii i floty morskiej, stosowanie prawa łaski, nadawanie orderów i odznaczeń. Monarcha posiada też formalnie określone kompetencje o charakterze nadzwyczajnym, a mianowicie zarządzanie mobilizacji, wypowiedzenie wojny oraz zawieranie pokoju³⁷.

Zasady dziedziczenia tronu w Królestwie Norwegii określone zostały w treści § 6 ustawy zasadniczej. Ten przepis konstytucyjny przewiduje, że: „Sukcesja tronu następuje w linii prostej, więc tylko dziecko urodzone z legalnego związku małżeńskiego Królowej lub Króla, albo kogoś, kto sam jest uprawniony do sukcesji, może dziedziczyć, przy czym bliższa linia ma pierwszeństwo przed dalszą,

35 Por. M. Grzybowski, *Ustroje państw...*, s. 91 i nast.

36 Por. J. Osiński, *Storting...*, s. 22.

37 Por. M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne...*, s. 66 i nast.

a starszy w linii przed młodszym. Do uprawnionych do sukcesji wlicza się również dziecko nie narodzone, które natychmiast po przyjściu na świat zajmie należne mu miejsce w linii sukcesji”. W sytuacji, kiedy dynastia wygasła i brak jest następcy tronu, monarcha może zaproponować parlamentowi swego następcę. Jeśli jednak Storting nie zaaprobuje propozycji króla, ma prawo dokonać własnego wyboru następcy tronu (§ 7 konstytucji). Obejmując tron, monarcha ma obowiązek złożenia przed Stortingiem przysięgi, która jest zapisana w treści § 9 konstytucji. Jeżeli w tym czasie parlament nie obraduje, przysięga składana jest na piśmie w Radzie Państwa i następnie zostaje powtórzona uroczyście przez króla na pierwszym posiedzeniu Stortingu³⁸.

3. Szwecja

Konstytucyjny status monarchy w Królestwie Szwecji różni się zasadniczo od pozycji ustrojowej koronowanej głowy państwa w obu zaprezentowanych wcześniej monarchiach skandynawskich. Jest to wynik przeprowadzonej w latach 1969–1974 daleko idącej reformy szwedzkiego modelu rządów parlamentarnych, które doprowadziły m.in. do wyeliminowania króla z tradycyjnego mechanizmu trójpodziału władz³⁹. W odróżnieniu od obowiązujących wcześniej regulacji konstytucyjnych, obecne szwedzkie ustawy zasadnicze (przede wszystkim *Akt o Formie Rządu* z dnia 28 lutego 1974 r.)⁴⁰ pozostawiają monarsze w zasadzie tylko funkcje ceremonialne i reprezentacyjne⁴¹.

Pod względem przyjętej formy ustroju politycznego Królestwo Szwecji jest monarchią konstytucyjną, albowiem monarcha pełni formalnie funkcje głowy państwa. Przesądza o tym przepis § 5 *Aktu o Formie Rządu*, który stanowi, że: „Król lub Królowa, zasiadając zgodnie z *Aktem o Sukcesji* na tronie Szwecji, jest Głową Państwa w Królestwie. Postanowienia *Aktu o Formie Rządu* dotyczące Króla stosuje się do Królowej, o ile jest ona Głową Państwa”⁴².

Jako głowa państwa, monarcha szwedzki ma jednak ograniczony do minimum wpływ na funkcję rządzenia państwem. Przede wszystkim monarcha został całkowicie wyłączony z procesu powoływania składu rządu. W miejsce króla, uprawnienia związane z procedurą desygnowania premiera, wraz z poprzedzającym ten

38 Od 1991 r. na tronie norweskim zasiada Harald V z dynastii Sonderburg–Glücksburg.

39 Zob. szerzej J. Stembrowicz, *Nowa konstytucja szwedzka*, „Studia Prawnicze” 1976, nr 3, s. 3 i nast.

40 Specyfiką szwedzkich regulacji konstytucyjnych jest to, że na konstytucję Królestwa Szwecji składają się w sumie cztery akty ustrojowe: *Akt o Formie Rządu* z 28 lutego 1974 r., *Akt o Sukcesji* z 26 września 1810 r., *Akt o Wolności Druku* z 5 kwietnia 1949 r., *Akt o Wolności Wypowiedzi* z 14 listopada 1991 r. Zob. W. Sokolewicz, *Źródła prawa w Szwecji (regulacja konstytucyjna)*, (w:) *Prawo na Zachodzie. Studia źródeł prawa w systemie demokratycznym*, pod red. W. Wołpiuka, Wrocław 1992, s. 163 i nast.

41 Por. S. Sagan, *Zarys ustroju politycznego Szwecji*, Katowice 1992, s. 26 i nast.

42 *Konstytucja Królestwa Szwecji*, wstęp M. Grzybowski, Warszawa 2000, s. 24.

akt prowadzeniem konsultacji z liderami poszczególnych frakcji parlamentarnych w Riksdagu⁴³, realizowane są aktualnie przez przewodniczącego parlamentu (talmana)⁴⁴. Premier powoływany jest przez parlament, zaś pozostali członkowie rządu (ministrowie) nominowani są przez premiera, który o dokonanych nominacjach jedynie powiadamia przewodniczącego Riksdagu.

Król Szwecji nie posiada też obecnie żadnych uprawnień związanych z funkcjonowaniem parlamentu. Nie przysługuje mu prawo inicjatywy ustawodawczej, nie zwołuje i nie zamyka sesji parlamentu, nie posiada nawet uprawnienia do podpisywania ustaw uchwalanych przez Riksdag, bowiem konstytucja szwedzka odrzuciła prawo monarchy do sankcjonowania aktów ustawodawczych. Król jedynie otwiera coroczne sesje parlamentu, choć prawo wygłoszenia przemówienia inauguracyjnego przysługuje już tylko premierowi⁴⁵.

Monarcha posiada zagwarantowane konstytucyjne prawo przewodniczenia posiedzeniom rządu, który nosi wówczas nazwę Rady Państwa. W praktyce ustrojowej korzysta jednak z tego uprawnienia sporadycznie, kierując zwykle obradami Rady Państwa nie częściej niż raz w roku. Monarcha ma też prawo do informowania go przez premiera o stanie państwa oraz o najważniejszych sprawach, będących przedmiotem prac rządu⁴⁶. Każdy akt urzędowy króla musi być podpisany przez premiera lub ministra, którzy z tego tytułu odpowiadają politycznie przed parlamentem. Sam monarcha nie ponosi zarówno odpowiedzialności parlamentarnej, jak też odpowiedzialności konstytucyjnej.

Akt o Sukcesji z 1810 r. w swym pierwotnym brzmieniu przewidywał, że tron może być dziedziczony tylko w linii męskiej. W drodze ostatniej noweli do tej ustawy konstytucyjnej⁴⁷ przyjęto jednak zasadę, że następcą tronu zostaje najstarsze dziecko, niezależnie od płci. Obowiązuje też zasada, że następcą tronu nie ma prawa zawrzeć związku małżeńskiego bez zgody rządu udzielonej na wniosek urzędującego monarchy. W przypadku zawarcia związku bez takiej zgody traci on (ona) prawo dziedziczenia Królestwa dla siebie, swoich dzieci oraz następców⁴⁸.

43 Riksdag to jednoizbowy szwedzki parlament, wybierany na 4 lata w wyborach powszechnych i bezpośrednich.

44 Por. M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne...*, s. 27.

45 Por. S. Sagan, *Riksdag. Parlament Królestwa Szwecji*, Warszawa 1992, s. 13 i nast.

46 Por. S. Sagan, *Zarys ustroju...*, s. 27.

47 Weszła ona w życie w dniu 1 stycznia 1980 r.

48 Od 1973 r. na tronie szwedzkim zasiada Karol XVI Gustaw z dynastii Bernadotte. Założycielem tej dynastii był marszałek armii napoleońskiej Jean Baptiste Bernadotte, który panował w Królestwie Szwecji od 1818 r. jako Karol XIV Jan.